

Рэкамендацыйная справаздача Belarus Watch
"Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка" місія па назіранні за выбарамі
Ірландыя, Прэзідэнцкія выбары, 27 кастрычніка 2011 года

Агульная інфармацыя

27 кастрычніка 2011 года група кароткатэрміновых міжнародных назіральнікаў ад праекта "Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка" акрэдытаваная ад імя няўрадавай арганізацыі Belarus Watch (Вільнюс, Літва) назіралі за правядзеннем прэзідэнцкіх выбараў і канстытуцыйных рэферэндумаў у Ірландыі. Назіральнікі засяродзілі ўвагу на працэдурах у дзень выбараў, а таксама на працэдуры падліку галасоў Прэзідэнцкіх выбараў 28 кастрычніка. Назіральнікі наведалі 226 выбарчых участкаў у выбарчых акругах графства Корк, горада Корку, графства Дублін, горада Дубліна, выбарчых акругах Голуэя, Кілдэра, Лейш-Офалі, Лімэрыка, Лангфорд-Уэстміта і Уэксфорда. Місія ацаніла працэс галасавання на аснове міжнародных стандартаў таемнасці галасавання, празрыстых, усеагульных, роўных, справядлівых і свабодных выбараў, а таксама на аснове нацыянальнага заканадаўства Ірландыі.

Назіральная місія складалася з 45 назіральнікаў з Беларусі і Літвы. Місія была арганізаваная ў рамках праекта "Назіранне за выбарамі: тэорыя і практыка", які ажыццяўляецца ў партнёрстве трох арганізацый: Belarus Watch, Еўрапейскі гуманітарны універсітэт (ЕГУ) і Беларуска Дом правоў чалавека ў выгнанні ў Вільні (ДПЧ). Папярэднія місіі праекта назіралі выбары ў Беларусі, Грузіі, Латвіі, Літве, Нарвегіі, Польшчы, Украіне, Швецыі і Эстоніі.

Выбарчы працэс

У цэлым, выбарчы працэс быў добра арганізаваны і добра праведзены мясцовымі упаўнаважанымі па выбарах і супрацоўнікамі выбарчых участкаў; выбарчыя камісіі былі прызнымі і дазвалялі групам назіральнікаў прысутнічаць на участках і сачыць за выбарчым працэсам. Аб'ём інфармацыя, што даваўся назіральнікам і выбаршчыкам, адпастроўвае добрае веданне працэдур і заканадаўства з боку старшыняў і сябраў выбарчых камісій.

Спецыяльнае прыстасаванні для людзей з абмежаванымі магчымасцямі (асобныя ўваходы, кабіны для галасавання усталяваныя ніжэй, чым звычайныя кабіны) прысутнічалі амаль на кожным выбарчым участку, што наведалі назіральнікі.

Павінен быць адзначаны высокі ўзровень культуры выбаршчыкаў, а таксама іх давер да выбарчай сістэмы. Выбаршчыкі амаль заўсёды выконвалі ўсе неабходныя выбарчыя працэдуры. У большасці выпадкаў выбаршчыкі праявілі найвышэйшую ступень адказнасці і арганізаванасці і не стваралі перашкод выбарчаму працэсу.

Плакаты з інструкцыямі і дапаможнай інфармацыяй, змешчаныя на сценах выбарчых участкаў, сталіся карыснымі і ясна тлумачылі працэдуры галасавання.

Усе групы назіральнікаў адзначылі высокі ўзровень арганізацыі і празрыстасць падліку галасоў. Усе кандыдаты і іх афіцыйныя прадстаўнікі, журналісты і назіральнікі мелі магчымасць кантраляваць падлік галасоў свабодна і без якіх-кольвек перашкод. Асобы, што падлічвалі галасы, былі адкрытыя да супрацоўніцтва і дзяліліся усёй неабходнай інфармацыяй па запыту.

Нягледзячы на агульнае станоўчае ўражанне і добрыя ацэнкі арганізацыі выбараў, місія хацела б звярнуць увагу на недахопы і хібы, якія суправаджалі працэс і якія павінны быць разгледжаны.

Найбольш істотны недахоп арганізацыі прэзідэнцкіх выбараў у Ірландыі ў 2011 годзе тычыцца **таямніцы галасавання**, што з'яўляецца адным з асноўных міжнародных стандартаў справядлівых і свабодных выбараў. Нягледзячы на тое, што гэты стандарт абаронены нацыянальным заканадаўствам Ірландыі, яго прытрымліваліся не заўсёды.

Выбаршчыкі не мелі магчымасці ў поўнай меры ажыццяўляць права тайнага галасавання на большасці выбарчых участкаў, якія наведалі групы назіральнікаў. Асноўнай прычынай гэтага стала канструкцыя кабін для галасавання, якая не забяспечвала дастатковую прыватнасць падчас запаўнення бюлетэня. У большасці наведаных выбарчых участках кабінны для галасавання былі закрытыя з трох бакоў, але не прыкрытыя фіранкай ці заслонаю. Гэта дазваляла трэцім асобам бачыць змест бюлетэня. На некаторых выбарчых участках ў якасці кабін для галасавання выкарыстоўваліся скрыжаваныя кардонныя шчыты, усталяваныя на сталах. Яны не маглі ў поўнай меры забяспечыць таемнасць галасавання, так як запаўненне бюлетэняў магло быць бачна для тых, хто стаяў побач альбо па-за выбаршчыкам.

У большасці выпадкаў кабінны для галасавання былі ўсталяваныя ў шэраг. Паколькі яны не былі прыкрытыя фіранкай або заслонай, гэта дазваляла выбаршчыкам, якія запаўнялі свае бюлетэні ў сумежных кабінках, кансультавацца і лёгка даведвацца пра выбар адзін аднаго. У выніку, былі адзначаныя шматлікія выпадкі сямейнага і групавога галасавання. Супрацоўнікі выбарчых участкаў рэдка ўмешваліся і прадухілялі такія парушэнні. Характэрна, што старшыня выбарчай камісіі аднаго з участкаў заявіў, што сямейнае галасаванне не парушае прынцыпы свабодных і справядлівых выбараў.

У адным з выбарчых участкаў, кабінкі для галасавання былі ўсталяваныя насупраць празрыстага акна, што рабіла магчымым для любога чалавека звонку бачыць бюлетэнь выбаршчыка. У іншым выбарчым участку кабінны для галасавання былі ўсталяваныя насупраць люстраной сцяны, што таксама рабіла магчымым для людзей унутры выбарчага ўчастка даведацца пра выбар галасуючага.

Хоць наяўнасць адмысловых кабін для галасавання для людзей з абмежаванымі магчымасцямі была адзначана большасцю назіральнікаў, канструкцыя такіх кабін забяспечвала нават менш прыватнасці для выбаршчыка, чым звычайныя кабінны. Такія кабінны, як правіла, былі змешчаныя ніжэй, і былі шырэй, чым звычайныя кабінны; адсутнасць фіранак ці заслонак пазбаўляла прыватнасці выбаршчыкаў, якія карысталіся такімі кабінкамі. У іншых выпадках замест кабінны былі выкарыстаныя сталы.

Нягледзячы на культуру выбаршчыкаў, некаторыя назіральнікі паведамілі пра людзей, якія запаўнялі свае бюлетэні адкрыта на сталах у прысутнасці іншых выбаршчыкаў або супрацоўнікаў выбарчага ўчастка. На некаторых выбарчых участках выбаршчыкі не складалі свае бюлетэні, што дазваляла іншым людзям убачыць іх выбар пры апусканні бюлетэня ў скрыню для галасавання.

Нямногія з выбаршчыкаў паказвалі сябрам выбарчай камісіі зваротны бок сваіх бюлетэняў, як гэтага патрабуе Выбарчы кодэкс. У той жа час толькі некаторыя са старшыняў камісій патрабавалі гэта.

Групы назіральнікаў заўважлі адсутнасць ўсталяванай практыкі ў дачыненні да вызначэння **асобы выбаршчыкаў**. Толькі ў некалькіх месцах персанал выбарчага участку патрабаваў у выбаршчыкаў прадставіць сваё пасведчанне асобы. У многіх выпадках паказ запрашэння на выбары без дакумента, які засведчвае асобу, было дастаткова для вызначэння асобы выбаршчыка. Шэраг службовых асоб на выбарчых участках не патрабаваў якіх-кольвек дакументаў ад выбаршчыкаў перад тым, як выдаць ім бюлетэні.

Групы назіральнікаў адзначылі, што сябры выбарчай камісіі прапаноўвалі выбаршчыкам выкарыстоўваць **аловак** для запаўнення сваіх бюлетэняў. Некаторыя выбаршчыкі выказалі сваю заклапочанасць у гэтым пытанні і абралі для запаўнення бюлетэняў свае асабістыя чарнільныя асадкі, а не алоўкі, прапанаваныя службовымі асобамі на выбарчым участку. Адсутнасць адзінай практыкі ў выкарыстанні асадак і алоўкаў было адзначана ў ходзе працэдуры закрыцця: некаторыя дакументы запаўняліся асадкай, а іншыя - алоўкам. Назіральнікі адзначылі, што тэкст, напісаны алоўкам, не такі трывалы, як чарнільны, і можа быць сцёрты або перапісаны. Гэта можа паўплываць на дакладнасць вынікаў і змяніць канчатковыя лічбы. Выкарыстанне чарнільнай асадкі, з іншага боку, можа звесці да мінімуму магчымасць ўзнікнення такіх сітуацый.

Існавалі некаторыя недахопы, якія тычыліся працэдур **адкрыцця і закрыцця** выбарчых участкаў. Напрыклад, у адным з выбарчых участкаў у графстве Дублін старшыня выбарчай камісіі забараніў назіральнікам прысутнічаць пры працэдурах адкрыцця. На іншым выбарчым участку ў Дубліне, група назіральнікаў, якая прыбыла за паўгадзіны да адкрыцця выбарчага участка не змагла пабачыць апячатванне скрыні для галасавання, паколькі гэта ўжо было зроблена. У некалькіх іншых выпадках прадстаўнікі місіі былі абмежаваныя ў назіранні за працэдурамі адкрыцця, бо персанал выбарчага участка не заўсёды разумеў функцыі і ролю назіральнікаў. Гэта звязана з тым, што пазіцыя назіральніка за выбарамі ў якасці суб'екта выбарчага працэсу не акрэслена ў заканадаўстве Ірландыі.

Некаторыя хібы былі заўважаныя таксама падчас працэдуры закрыцця. Дзве групы паведамілі, што выбарчыя участкі было зачынены ад 15 да 20 хвілін раней за афіцыйны час закрыцця. Супрацоўнікі выбарчых участкаў не мелі яснага ўяўлення пра працэдуры закрыцця і апошнія адрознівалася ад месца да месца, што было выклікана адсутнасцю прамых інструкцый ў дачыненні да гэтых працэдур.

Канструкцыя скрыняў для галасавання часта не забяспечвала надзейную ахову бюлетэняў. Напрыклад, некаторыя скрыні маглі быць адчынены без пашкоджання пломбы ці пячаткі, іншыя ўвогуле не мелі пломбы ці пячаткі. Групы таксама занатавалі выкарыстанне супрацоўнікамі выбарчых участкаў звычайных пластыкавых пломбаў. Такія пломбы не былі ніякім чынам маркіраваныя або падпісаныя, і таму маглі быць лёгка замененыя у выпадку іх пашкоджання. Улічваючы, што скрыні захоўваюцца ноч перад падлікам, бяспека скрыняў мае важнае значэнне.

Былі адзначаныя некалькі выпадкаў **агітацыі**. Большасць выпадкаў ўяўляла сабой плакаты кандыдатаў, якія былі змешчаныя бліжэй за 50 метраў ад выбарчага

ўчастка. Былі заўважаныя таксама некалькі выпадкаў агітацыйных матэрыялаў на выбарчых участках.

Група, што назірала ў акрузе Заходні Дублін, паведаміла, што аўтамабіль з агітацыяй спыніўся каля выбарчага ўчастка. Кандыдат на дадатковых выбарах ўвайшоў на выбарчы ўчастак са сваім прадстаўніком. Абодва яны насілі значкі з агітацыяй. Падобны выпадак адбыўся ў некалькіх іншых выбарчых участках у гэтай акрузе.

Некаторыя з груп назіральнікаў адзначылі праблемы з **памяшканнямі**, у якіх былі змешчаныя выбарчыя ўчасткі. Некалькі выбарчых участкаў не былі дастаткова вялікімі, каб камфортна змясціць усіх выбаршчыкаў, таму выбарчы працэс тармазіўся вялікім натоўпам людзей і дэзарганізацыяй. Як правіла, было складана пазнаць службовых асоб выбарчага ўчастка, так як яны не мелі таблічак з імёнамі ці іншых знакаў, якія б дапамаглі адрозніць іх ад іншых асоб.

На падставе пералічаных вышэй адхіленняў місія па назіранні за выбарамі Belarus Watch хацела б прадставіць наступныя **рэкамендацыі** для паляпшэння працэсу галасавання.

Для забеспячэння таемнасці галасавання на ўсіх этапах неабходна:

- Увесці стандарт кабіны для галасавання, якая была б закрытая з усіх бакоў і якая б зрабіла немагчымым для іншых асоб убачыць запоўнены бюлетэнь выбаршчыка;
- Змяшчаць кабіны ў такім месцы выбарчага ўчастка, якое б забяспечыла таемнасць і прыватнасць;
- Даручыць службовым асобам выбарчых участкаў тлумачыць прынцыпы таёмнага галасавання і заклікаць выбаршчыкаў ісці ў кабінкі для галасавання паасобку;
- Абсталяваць кабіны для асоб з абмежаванымі магчымасцямі адмысловымі фіранкамі / заслонкамі для забеспячэння таемнасці.

Для паўсюднага прымянення прынцыпу роўнага стаўлення да выбаршчыкаў неабходна:

- Даручыць службовым асобам выбарчых участкаў вызначаць асобу кожнага выбаршчыка, перш чым выдаваць яму бюлетэнь.

Для пашырэння даверу да выбараў рэкамендуецца:

- Увесці практыку выкарыстання асадкі замест алоўка падчас працэдур адкрыцця, галасавання, закрыцця і падліку галасоў;
- Забяспечыць недатыкальнасць скрыняў для галасавання шляхам увядзення універсальнай практыкі іх запячатвання такога кшталту, пры якім пячатку ці пломбу немагчыма было б разарваць без бачных пашкоджанняў.

Для ўпэўненасці ў тым, што працэс галасавання ажыццяўляецца без перашкодаў, неабходна:

- Звяртаць ўвагу на паляпшэнне арганізацыі выбарчага ўчастка, які мусіць змяшчаць усіх выбаршчыкаў без перашкодаў. Кабінкі павінны быць

зместчаныя ў месцы, якое гарантуе таемнасць галасавання для кожнага выбаршчыка;

- Акрэсліць падрабязныя працэдуры адкрыцця і закрыцця, і правесці трэнінгі службовых асоб выбарчых участкаў у адпаведнасці з імі;
- Забяспечыць службовых асоб выбарчых участкаў значкамі або таблічкамі з імёнамі, каб яны маглі быць лепш пазнаныя выбаршчыкамі і іншымі ўпаўнаважанымі асобамі, якія прысутнічаюць на выбарчым участку.

Для забеспячэння прызнання выбараў адкрытымі для назірання як з боку нацыянальных, так і з боку міжнародных органаў, рэкамендуецца, каб статус назіральніка за выбарамі быў акрэслены ў нацыянальным заканадаўстве.